

PSYCHOTERAPEUTICKÉ sešity

I/2000

LÉTO 2000, ČÍSLO I (55), ROČNÍK I

CENA 30 Kč

Úvodní slovo k prvnímu
obnovenému vydání
Psychoterapeutických sešitů

Na našem psychoterapeutickém trhu svého času zaujímaly pevné místo Psychoterapeutické sešity. Vydával je Kabinet, později Institut, nyní Pražský psychoterapeutický institut. Název instituce se měnil, lidé však zůstávali. Především pak Jaroslav Skála, muž, jenž přivedl na svět nespočet myšlenek, které se zpočátku zdály nerealizovatelné. V diskusích o obnovení „sešitů“ jsme snesli 100 + 1 argument, což mělo Jaroslava Skálu přesvědčit o nereálnosti jejich obnovení. „Dnes je jiná doba, trh si žádá zajímavosti, pobavení, akčnost, poslední výkřiky módy,“ namítali jsme. „To je možné, že si tohle trh žádá,“ odpověděl, „ale víme, co si žádají lidé?“

Otevíráme proto první číslo staronových sešitů. Obsahem se nejedná o žádný poslední model ani o psychoterapeutický hit, ale o vzpomínání a zpovídání tří doyenů české psychoterapie. Psychoterapie mluví mnohem více o lidech než o teoriích, a proto jsme si řekli, že začneme rovnou u lidí. Možná bychom měli začít u pacientů, například kazuistikou. Začali jsme ale právě psychoterapeuty.

Naše země nepatří mezi ty, jenž by jako Rakousko, Švýcarsko či Německo oplývaly množstvím původních škol, směrů a světových jmen. Přece jen se ale naše psychoterapie zapsala do dějin oboru zvláštní kombinací psychoterapeutické komunity a psychoterapeutické skupiny. Nikde jinde taková kombinace

Tři rozhovory: Skála, Urban, Rubeš

neexistuje. Ukazuje se, že tento model nejen životaschopný, vždyt s naprostou suverenitou vchoval většinu našich psychoterapeutů, je však zároveň nesmírně zajímavý díky zkušenosti, kterou nabízí, i díky teoretickým aspektům, které evokuje. Kombinace společenství, mající množství znaků přirozené skupiny, se skupinovou psychoterapií, ve které se uplatňují psychodynamické, existenciální, gestaltické, bioenergetické a mnohé jiné postupy, je i přes zdánlivou teoretickou neslučitelnost pozoruhodná. Obzvláště když zjišťujeme, že to „všechno dohromady funguje“.

Kdykoliv tento systém vysvětlují zahraniční kolegové, zpočátku krouťí hlavami, ale čím více jsou do systému vtaženi, tím víc je zajímá. U nás si nejsme jeho ceny leckdy ani vědomi. „Rodinné stříbro“ je však třeba pečlivě vyleštit a ošetřovat, aby v pomyslné vitríně psychoterapie zářilo svým osobitým leskem.

Dříve, než se nám podaří vytvořit slušný popis a teoretické koncepty o této „pozoruhodné směsi“ (někteří jako

např. J. Skála, A. Šimek, O. Čálek, J. Růžička na úkolu pracuj), představují se vám tři staří pánové, muži, kteří tenhle „vehiculus“ uvedli do pohybu. Rozhovor s nimi je obsahem prvního čísla.

Psychoterapeutické sešity zůstanou i v budoucnosti věrny své tradici. Nebudou proto žádnými psychoterapeutickými novinami, ve kterých si čtenáři budou moci přečíst právě čerstvé události v obci, nebudou politickým kolbištěm ani neposkytnou informace o tom „co, kdo, s kým a o čem“. To nikdy neměly. Nebudou ani výkladní skříní světové psychoterapie, tak vysoké ambice si nedělají. Chtějí být spíše klasickým časopisem pro širokou odbornou veřejnost i pro ty, kdo se o psychoterapii zajímají.

Psychoterapie už dávno přestoupila hranice jednoho či druhého resortu i profese. Překročila vlastní hranice a proměněna, stala se kulturním majetkem této, totiž západní kultury. Diskrétní ovlivňování duchovních statků naší civilizace začalo již ve dvacátých letech minulého století. Nejprve inspirovala výchovu a díky psychoanalytikům vstoupila do netradičního školství. Ve stejné době inspirovala filosofii, umění i teorie o něm, pak se spojila s kulturní antropologií, medicínou a psychologií a dalšími společenskými vědami. Společenský a kulturní vliv ovšem neměla pouze psychoanalýza. Teorie učení dala vzniknout behaviorální terapii, ta na oplátku přinesla významné inspirace nejen školství, ale také kosmonautice, sportu, výcviku vojáků i teoriím činnosti CNS. Franklova logoterapie zase ovlivnila

porozumění nejvýznamnějším motivům, které umožňují přežít nelidské a krajní poměry a posunula psychologický význam hledání smyslu života. Bowlbyho studie i šetření A. Freudové doplnily Frankla jinými poznatky, totiž vlivem mezních situací na vývoj a výchovu dětí a mládeže. Přispěly porozumění deprivaci, duševnímu týrání a životu v nelidských podmínkách. Náš obor pracující s „tělem“ napomohl, mnohdy inspirovan východními zkušenostmi, nejen rozšířit citění, vnímání a rozumění tělesnosti, ale posunul kulturu těla na vyšší stupeň obecně.

Psychoterapie také ovlivnila a popohnala demokratizaci rodiny, demytologizovala přežití tradice, aby zároveň zdůraznila jejich nepominutelný význam. Překvapením byl příspěvek rogeriánů k humanizaci byznysu. Empatické porozumění, akceptace a respektování spolu s kongruencí totiž pozitivně ovlivnilo politickou kulturu, stejně jako proces komunikace v řízení. Daseinsanalýza se stala bezprostřední metodologií filosofického zkoumání a na oplátku přinesla zcela ojedinělé a nadějně možnosti psychoterapeutické integrace nikoliv prostřednictvím teorie, ale prostřednictvím metody.

Zdá se, že psychoterapie byla do naší kultury integrována takovou měrou, že jak říká Jaroslav Skála, „dozrál již možná čas na psychoterapeutický muzikál“. Proč právě muzikál? Proto, že se již stala běžnou, avšak důležitou součástí každodennosti. Obsahuje vážnost života i jeho lehkost, dokáže si ze sebe dělat legraci, vypráví příběhy, které již nejsou suchou teorií, ale „zeleným stromem života“. Už i na našem trhu vyšla řada překladů psychoterapeutických románů, které zaujmou i „obyčejného člověka“, takže je nejvyšší čas na muzikál.

Pražský psychoterapeutický institut má vizi občanské společnosti, která potřebuje i psychoterapeutickou účast. A to proto, že péči o lidskou duši

nelze nikdy zúžit pouze na léčbu, neboť má vždy také politický aspekt. Loňské kolokvium, které Pražský psychoterapeutický institut spolu s VIAP – Pražskou psychoterapeutickou fakultou – pořádal, neslo název „Domov, občanská společnost a psychoterapie“. Ukázalo se, že péče o občanskou společnost se stane pouhou utopií, nebude-li domovem domovů pro všechny. Letošní kolokvium se zabývá „psychoterapeutickou starostí a globalizací“ (v nových „sešitech“ by se měla obě kolokvia objevit). Proč se hodláme zabývat globalizací je nasnadě. Jsme totiž již od počátku přesvědčeni, že starost o „globus“ je starostí o domov nejen náš, ale také těch druhých, že starost o domov musí vzít v potaz každého jednotlivce, každého člena „velké lidské rodiny“. Není žádným tajemstvím, že jsme tuto banalitu říkali, spolu s mnohými jinými, již dávno. Artikulace nového tématu však musí odpovídat novým skutečnostem a potřebuje „novou řeč“. Roli hybatele hraje také „timing“. Zdůrazňující zájmy globu, musíme zároveň s úctou, respektem a porozuměním k člověku pěstovat otevřenou komunikaci. Starost o globalizaci nepochybně zmíní jedno velké psychoterapeutické téma, a tím jsou hranice a problémy spojené s jejich absencí, s jejich porušováním a překračováním, stejně tak jako problémy s hranicemi lidských kapacit včetně daní, které platíme za jejich často zlatokopecky vybičovanou exploataci.

Naše představy se musí napřed stokrát přerodit, aby se mohly stát skutkem. Pohyb, který sledujeme již dlouhé roky, směřuje nejen k novému oboru a profesi, ale k dalšímu rozšíření psychoterapie za hranice jejího původního myšlení a určení. Tomuto pohybu nelze ani zabránit, avšak ani jej nelze uskutečnit jedním škrtem pera či jedním evropským dekretem. Každý vývoj není nutně pokrokem a naivně bezhlavý let vstříc novým zkušenostem již mnohokrát končil střemhlavým pádem. Psychoterapie vyžaduje nejen nadšení, ale především práci, hledání, diskusi i trpělivost bězce dlouhých tratí. Psychoterapeutické sešity by chtěly dát těmto tendencím odborný prostor.

Pouze ta společenství mají dlouhý život, která si hledí nejen svých vizí a barevných představ, ale také své aktuální přítomnosti a své historie, myslitelné pouze v sepjetí s živými lidmi, jež ji vytvořili. Nechceme proto zapomínat na ty, kteří svá díla dovršili, ani na ty, jejichž konkrétní práce obor udržuje a rozvíjí. Stejně tak však chceme poskytovat prostor kolegům na začátku, protože mládí vždy proměňuje tvář minulého i proto, aby v novém světě neztratily staré ideje svoji totožnost.

Doufáme, že „sešity“ přispějí k všeobecné kultivaci a pomohou dialogu a spolupráci, otevřeně pojmenují potřeby a odvážně je pomohou nejen řešit, ale také statečně nést a překonávat. Časopis bude vycházet prozatím nejvýše dvakrát do roka, později možná častěji.

Přejeme všem čtenářům příjemné chvíle poučení i možnost společného zamyšlení nad tématy i jejich zpracováním. Přejeme si, aby se čtenářská obec cítila s Psychoterapeutickými sešity „jako doma“ a vnímala je jako „svůj časopis“.

Na závěr bych chtěl ještě představit redakční radu Psychoterapeutických sešitů. Tvoří ji PhDr. Zdeněk Eis, Csc, MUDr. Pavla Helerová, PhDr. Hana Junová, PhDr. Karel Koblic, PhDr. Jiří Růžička, Doc. MUDr. Jaroslav Skála, Csc., PhDr. Antonín Šimek a PhDr. Ludmila Trapková.

Děkuji jménem Pražského psychoterapeutického institutu Jaroslavu Kuchařovi, řediteli nakladatelství Portál, že na sebe vzal tíhu i rizika realizace staronového časopisu, i Jakubu Hučínovi za to, že se ujal jeho redakce.

PhDr. Jiří Růžička

Tři rozhovory se zakladateli SURu

„Jaromíru Rubešovi, Eduardu Urbanovi a Jaroslavu Skálovi, jejichž jména skládají legendární zkratku SUR – Skála, Urban, Rubeš, se podařil ve své době opravdu husarský kousek. Pod rouškou výcviku psychoterapeutických komunit vychovali v nejtěmnějších letech ideologické cenzury kvalitní generaci mladých odborníků, dnes v plně produktivním věku. Dali tak vzniknout něčemu, na co bylo možno po uvolnění společensko-politických podmínek navázat.“ Tato slova ze svých „pamětí“ připomněl Jan Vodňanský při rozloučení s Jaromírem Rubešem na počátku letošního února a na cestu mu naposledy zazpíval Maršály.

Ve své době měl jistě skupinový výcvik v komunitách podobu roušky, pod kterou bylo možno otevřeně hovořit, shrmažďovat se a necenzurovaně diskutovat. Ukazuje se však, že komunitní forma psychoterapeutického výcviku tvořila základ profesního vzdělání, které prověřilo poslední desetiletí a které se ukázalo jako nosné a přínosné i v současnosti. SURem prošli psychoterapeuti, kteří později rozvíjeli obor do větví psychoanalytických, rodinně-terapeutických, kognitivně-behaviorálních, gestalterapeutických, rogersovských, transakčně-analytických i transpersonálních, stejně jako hypnote-

rapeutických, katatymně-imaginativních a integrativních. SUR položil zejména díky své otevřenosti vůči odbornému světu základy k tomu, aby česká psychoterapie mohla otevřeně přijímat podněty dříve pro nás uzavřeného světa.

Výcvikem v komunitách SURu a jeho aktivitami byli však také dotčeni lidé, kteří vstoupili do veřejného dění mimo úzce odbornou sféru. Jen namátkou stojí za zmínku Martin Bojar, Petr Příhoda, Kamil Kalina, Tomáš Halfk, Slávek Hubálek, Helena Klímová, Daniela Fischerová a další.

Když jsme v Pražském psychoterapeutickém institutu připravovali první číslo obnovených Psychoterapeutických sešitů, padla volba na uveřejnění tří rozhovorů se zakladateli SURu. Institut je přichystal při příležitosti nedávného třicetiletého výročí svého vzniku, kdy se v zahradě Denního sanatoria na Horní Palatě vzpomínalo, rekapitulovalo, ale i uvažovalo o budoucnosti a inspiraci pro rodící se občanské komunity.

Jaroslav Skála tehdy spočítal, že se v desítkách výcvikových komunit vzdělávalo celkem více než dva tisíce účastníků. Za tři roky přibýlo více než sto dalších. Tedy asi pět set jich provádí psychoterapii i v současné době na poli zdravotnictví coby kliničtí psychologové, psychiatři či lékaři dalších klinic-

kých oborů. Ostatní přenášeli své zkušenosti jinam. Nejen do práce ve zdravotnictví, ale i ve školství, poradenství nebo třeba i vězeňství. Aplikovali psychoterapeutické postupy jako psychologové, ale i jako zdravotní sestry, sociální pracovníci, vychovatelé, pedagogové a kněží. Jiní přenášeli prvky SURu do sociálně psychologických výcviků a třeba i na pole práce s manažery.

V současnosti se ke komunitně skupinovému modelu výcviku hlásí nejméně osm vzdělávacích institutů: vlastní SUR s pestrou paletou výcvikových komunit, VIAP – Vzdělávací institut aplikované psychologie – Pražská psychoterapeutická fakulta, tradiční Pražský psychoterapeutický institut a Brněnský institut pro psychoterapii, Skálův institut, který připravuje psychoterapeuty pro léčbu závislostí, plzeňské výcviky Epoché a třeba i institut Psyché nebo výcvik probíhající pod hlavičkou 1. slékařské fakulty UK. Olomoucký IPIPAPP akcentuje díky Kratochvílovi spíše integrativní než tradované dynamické pojetí. Velká část jejich komplexních vzdělávacích programů již byla akreditována pro vzdělávání ve zdravotnictví. A samozřejmě k širokému spektru patří také výcviky na Slovensku.

Pro novou generaci našich psychoterapeutů mizí v oparu času histo-

foto Oswald Schorm

rie, začátky a proměny SURu. Také to je důvod, proč mohou být zveřejněné rozhovory užitečné.

Od poloviny sedmdesátých let jsem mohl být při tomto dění i já. Setkával jsem se se zakladateli v řadě komunitních výcviků, pravidelných psychoterapeutických konferencí, symposií, purkyněk, kolokvií, seminářů, „aktivů“ SURu v Apolináři.

Navíc jsem měl příležitost poznávat Jaroslava, Jaromíra a Eduarda nejen v rolích výcvikových psychoterapeutů a supervizorů, ale i v obyčejných lidských situacích.

S Jaroslavem Skálou jsem jezdil do Lindau, s Jaromírem Rubešem poseďel třeba v hospůdce v Opočně a s Eduardem Urbanem si povídal v přítomnosti jeho pracovny na katedře v Celetné. Vždycky se mi zdálo, že tradované charakteristiky praoteců – zakladatelů: ID, EGO a SUPEREGO – jsou příliš psychologizující. Jaromíra jsem vnímal spíše v jeho letoře poeticko-dramatické spontánní tvořivosti, Jaroslava jako věrného zastávce a apoštola sokolských idejí jednoty těla a ducha, zdra-

Jaromír Rubeš, Eduard Urban, Jaroslav Skála na konferenci psychoterapeutické obce v Luhačovicích (1991).

vého a odpovědného životního stylu, přímého, náročného a poctivého především k sobě a Eduarda tihnoucího ke světu, který bych nazval filozoficko-spirituální, střezícího kvalitu před ošemetností kvantity. Všechny je spojoval vzácný cit a smysl pro humor, zejména ten nereprodukovatelný – situační. Kdo měl tu trpělivost ve stínu jejich autorit vydržet a strávit v něm léta i desetiletí, bylo mu dopřáno okusit z tohoto pramene, ze kterého vyvěrala tvořivost a otevřenost ke změně, k novému, spolu se starostí o ostatní.

V SURu se vždy více hovořilo, diskutovalo, pracovalo a organizovalo než psalo. V dobách minulých také otevřeně psaní nebylo příliš bezpečné. Skála sice vydal svoje vzpomínky pod titulem „Lékařův maraton“, pro psychoterapii tam ale mnoho místa nezbylo.

Přinášíme tedy rozhovory, které vedla zaujatá a informovaná pozorovatelka Zuzana Kovaříková. Ta, podobně jako v úvodu zmíněný Jan Vodňanský,

nikdy nepropadla psychoterapeutickému řemeslu. Je na nich patrné, že nejsou zatíženy „přenosovými“ břemeny, je z nich cítit úcta k lidem, kteří pro druhé něco udělali a nyní se za svým dílem ohlížejí. Vzpomínají na své začátky, od koho a kde se učili, kudy a s kým putovali a kam došli. Pravda, někdy si troufnou utrousit i méně lichotivé slovo vůči kolegům, ale i to je osvěžení, bez kterého bychom byli chudší. Je v tom i kus svobody zralého věku nesvázané obavou kalkulací z následků.

A právě pro citlivé zachycení té bezelstné otevřenosti jsou podle mne rozhovory cenné a podnětné i pro čtenáře, kteří se s autory setkávají již jen na stránkách zkamenělých učebnic o české psychoterapii. Rozhovory, jež ležely v šuplíku Pražského psychoterapeutického institutu tři roky, prověřil snad čas. Zdá se, že nabízejí cestu ke kořenům, které nejsou vypreparovány do muzejního exponátu, ale mají punc masa a krve. To je důvod, proč si je troufáme nabídnout čtenářům.

Antonín Šimek,
Pardubice, duben 2000

Zkušenosti mají větší cenu než půl milionu

Schůzku s Jaroslavem Skálou jsem měla smluvenou na 29. dubna 1997. Jarní den, vzduch dýchal teplem i příjemnou vlhkostí a klinika u Apolináře se mi ukázala v poklidné a domácké podobě. Na schodech se objevil Jaroslav Skála, podivil se, jestli snad nejde pozdě, a neztrácí čas, sunul mne ke dveřím, za nimiž bych nečekala nic než sklep a uhlí. „Tak tady, to je moje pracovní apartmá,“ řekl.

„A taky je to Pražský psychotherapeutický institut, Pražská psychotherapeutická fakulta anebo Skálův institut, zaměřený na výcvik v alkoholologii a psychotherapii. Pojďte dál.“

Patina nábytku, hodiny jdoucí stále podle zimního času, vše ve mně vyvolávalo pocit stability, pevnosti, letitosti, spočítání ve zkušenosti a klidu. Můj pocit ale dynamizoval pohled na knihovny všude kolem stěn, jejichž police byly pod knihami prohnuté tak, až jsem skoro dostávala mořskou nemoc. Usadila jsem se v křesle poblíž tréninkového rotopedu a zapnula diktafon.

V roce 1974 vyšla v Americe kniha Hilde Bruchové „Learning psychotherapy“, považovaná za klasickou. Jaká byla v té době situace české psychotherapie?

V roce 1974 jsme byli určitě dál než v roce 1970..., ale aby chom pochopili, jak to s českou psychotherapií bylo, musíme začít založením psychotherapeutické sekce v rámci psychiatrické společnosti v roce 1953. Sekce pracovala pomaloučku, nenápadně. V té době byla úspěšně potlačována psychoanalýza. Nakolik vím, působilo u nás asi devět psychoanalytiků jako Dosužkov, Kučera a jim podobní, kteří měli své pacienty. Bylo to samozřejmě tenkrát zakázané – ale oni pracovali a měli své analyzandy a své žáky.

Situaci v šedesátých letech bychom mohli shrnout do věty: nijak zvláště aktivní sekce, několik psychoanalytiků a ostatní, kteří se tu a tam snažili. Nijak systematicky, spíše o sobě jenom věděli. A pak přišel rok 1967, kdy jsem se dostal do Lindau na Bodamském jezeře. Tam byly od roku 1950 pořádány Psychotherapiewochen – psychotherapeutické týdny.

O těchto psychotherapeutických týdnech jste hovořili s Hanou Junovou, když jste ji jednou uváděl před její přednáškou na víkend Pražské psychotherapeutické fakulty...

Máte pravdu. Hana Junová se totiž do Lindau dostala ještě o dva roky dříve než já. Byla tam tenkrát s Knoblochem, anebo s Knoblochovou, to si teď nejsem jist. Dostal jsem se tam o dva roky později díky Eduardu Urbanovi, kterému dala Junová informaci, jak získat stipendium. Urban, který nějaký čas předtím pracoval v Apolináři, tedy přesně na klinice v Lojovicích, předal tu informaci zase nezištně mně. A v roce 1967 jsem do Lindau napsal...

Víte, já jsem dynamik a pragmatik, takže poté, co jsem se vrátil, jsem zašel za Rubešem, který byl aktuálním předsedou psychotherapeutické sekce a řekl jsem mu: „Jaromíre, já dávám k dispozici všechny své léčebné institu-

ce, tedy Lojovice, Červený Dvůr, Dobronice ...“ A Rubeš mi odpověděl: „Edu Urbana přivzeme k tomu.“ A na podzim 1967 jsme začali organizovat výcvikový program.

Jmenoval jste Lojovice, Červený Dvůr a Dobronice – to všechno byly protialkoholní léčebny?

Přesně tak. Červený Dvůr vznikl v roce 1966 jako protialkoholní léčebna. Vedl ji absolvent Apolináře, doktor Kubíček. V Dobronicích je vlastně výcvikové středisko rektorátu Karlovy univerzity. Od roku 1962 tam ovšem naši pacienti prodělávali intenzivní léčebné pobyty, bývali tam společně pacienti právě léčení a pacienti již vyléčení, vždy čtrnáct dní na jaře a týden na podzim.

Vraťme se k vašemu výcvikovému programu. Jedná se o program, v němž jsou skupiny propojeny do komunity. Vztahy uvnitř skupiny a v rámci komunity by se pak daly přirovnat ke vztahům uvnitř rodiny a v rámci širšího příbuzenstva...

Sledovali jsme program v Lindau, který se skládal z přednášek, seminářů a takzvaných Selbsterfahrungsgruppen – sebezkušenostních skupin.

Výcvikový program jsme si zarámovali po svém, podle zkušeností s pacienty léčenými ze závislostí. Ty, kdo se do výcviku přihlásili, jsme rozdělili do malých skupin, řekněme po osmi lidech. Každá skupina byla tehdy vedena jedním lektorem. Tři takové skupiny jsme pak spojili do komunity – v tom bylo naše řešení originální.

Celá velká komunita prožívala ráno s pohybovými aktivitami a la pacientí, potom se rozdělila do malých skupin, následovala tematická skupina, v níž se učily dovednosti a taky trochu teorie. Ta byla následně ve velké skupině seminárně procvičena a pak přišla zase malá skupina. Program byl zakončen večerním klubem, což byly večerní uvolňující techniky. Přitom si všichni frekventanti psali deníky.

Stále jsme se inspirovali tím, co jsme měli naučeno z práce s pacienty. A tak vzniklo něco, co je co do intenzity sebepožítka a sebepoznání unikátní. Ve skupině člověk prožije hodně, stejně tak díky technikám může poznat mnoho a v komunitě a v klubu rovněž tak. Kluby a velké skupiny podněcují činnost v malých skupinách a obohacují jejich dynamiku. Jsou-li skupiny intimnější, strukturovanější a co do řádu formálnější, pak jsou velká komunita a kluby volnější a spíše neformální. A tak to všechno běží a střídá se organizace, svoboda, organizace, svoboda – jako hot a čehý, levá a pravá hemisféra.

Kdy se rozběhla první komunita, na jejímž základě postupně vyrostl systém SUR?

Ve skutečnosti se rozběhla v roce 1968, a vedli jsme ji společně – Rubeš, Urban, Skála. Trvala pět let a končilo něco přes třicet frekventantů. To bylo v roce 1972. V tom samém roce jsem otvíral svou první samostatnou komunitu, jmenovala se Bobeš, podle lektorů, kteří vedli skupiny, totiž Boše, Bečvářová a Špitze.

Přičemž tihle tři už byli absolventy vaší první komunity SUR?

Ano, správně, ti vyšli z té první komunity. A my, jednotliví starci, jsme se rozdělili a každý měl svoji komunitu. Já měl komunitu Bobeš, začínal jsem v roce 1972, v roce 1973 začínal Rubeš a v roce 1975 začal Urban, který potřeboval delší čas k přípravě. Takže v roce

1975 běžely všechny tři skupiny jednotlivých praotců a pokračovaly pět let. A v té době začala také Taťána Bečvářová, která cvičila sestry, střední zdravotní pracovníky. Její výcvikové skupiny nebyly pětileté, ale tříleté. Také Jana Štúrová rozjela výcvik pro pedagogická a výchovná zařízení.

Těmto větvím ve vaši analogii rodiny říkáte „příbuzní SURu“?

Ano, ano. To jsou strýcové a tety a podobně. Štúrová a Bečvářová totiž přibíraly do vedení svých skupin i lektory, kteří SUR neabsolvovali. Čistý SUR musel mít ovšem jako vedoucí svých skupin vždycky absolventy SURu. Dál už jsme se pak různili – třeba Eduard Urban měl tak trochu vlastní školu a nebral nikoho, kdo nevěděl přímo z jeho rodiny U. Já zase mám své lektorské týmy namíchané od S i U i R.

Když se do určitého systému občas vnese prvek odjinud, může to být zajímavé oživení.

No jistě. Tomu říkáme subsystémy SURu. Systém SUR se skládá ze tří subsystémů – S, U a R – a každý z nich si to patlá jinak.

Od konce šedesátých let se postupně utvářelo naše psychoterapeutické podhoubí.

Jakou měly tyto vaše snahy tenkrát odezvu?

Vezmeme-li třeba situaci v roce 1975 – to už jsme u někoho budili pozornost, u někoho podezření, v dobrém i špatném slova smyslu. To víte, že bylo podezřelé zabývat se činností, kterou nemáte honorovanou a obětujete na ni vlastní dovolenou.

A co ti, kdo se k vám do výcviku hlásili?

Lidé k nám přicházeli vždycky buď proti vůli, anebo alespoň ne s velkým nadšením své kliniky či léčebny. Ten, kdo se hlásil na pět let do výcviku SUR, měl vždycky větší či menší trampoty. Postupně, za pět, za deset let, tedy v roce 1980, 1985, jsme se stali jakousi reprezentací, která ovlivňovala dění v psychiatrických zařízeních. Myslím, že se nám dařilo držet se té správné cesty. Samozřejmě jsme nebyli sami, přeci jenom si ale myslím, že jsme v jistém smyslu chránili plamen psychoterapeutického vývoje u nás.

„Postupovali jsme krůček po krůčku, jezdili jsme do Lindau, leckdo leccos přečetl, leckdo dostal knížku ze zahraničí.

V komunitě jsme měli jednoduché heslo: přivez jednu knížku, z níž jsi se něco naučil. Knižky jsme pak měli pohromadě, člověk si mohl večer některou vybrat, přečetl celou noc a ráno ji zase vrátil.“

„Ve skupině člověk prožije hodně, stejně tak díky technikám může poznat mnoho a v komunitě a v klubu rovněž tak. Kluby a velké skupiny podněcují činnost v malých skupinách a obohacují jejich dynamiku.“

„Celá psychoterapie je teď velmi široká a rozmanitá, velké množství technik, metod – začíná to být trochu nepřehledné. Často přitom tyto metody ani nejdou dostatečně do sebezpoznávací hloubky.“

Když teď o tom mluvíte, vybavuje se mi pocit, který mívám na víkendech Pražské psychoterapeutické fakulty, sejde-li se při nějaké diskusi několik lektorů – absolventů SURu. Cítím, že ač jsou to třeba hodně odlišné osobnosti nejrozličnějších postojů a názorů, je mezi nimi jakýsi prostor laskavosti a tolerance, ochota naslouchat druhému a spolupracovat, prostě cítím, že hodně drží spolu – což tenkrát v 70. letech muselo být pro lidi ve výcviku velmi významné.

Ano, poněvadž oni se tam nejenom cvičili, ale jednoduše byli spolu a realizovali se. A v tom proudu to mělo sílu. Helena Klímová říkala, že jsme vlastně vytvořili jedno z prvních občanských a svépomocných hnutí. Když tak jenom volně mluví – a nemusím mít pravdu – řekl bych, že psychoanalytici byli tenkrát zalezlí a báli se, kdežto my jsme zalezlí nebyli a nebáli jsme se.

Nebyli jsme jako Havel a spol. Nebyli jsme disidenti a na tom svém písku jsme se snažili udržet kvalitu péče o pacienty. Postupovali jsme krůček po krůčku, jezdili jsme do Lindau, leckdo leccos přečetl, leckdo dostal knížku ze zahraničí. V komunitě jsme měli jednoduché heslo: přivez jednu knížku, z níž jsi se něco naučil. Knížky jsme pak měli pohromadě, člověk si mohl večer některou vybrat, přečetl celou noc a ráno ji zase vrátil. Hodně se také zpívalo a běhalo. Vždycky jsem se snažil do programu dosadit pohybové aktivity – někde se bránili, ale jen někde se ubránili. Když to shrnu, bylo v roce 1975 už kolem sto dvaceti lidí ovlivňováno systematickým dlouhodobým sebezkušenostním výcvikem.

Lidé, kteří se k vám hlásili a kteří absolvovali výcvik SUR, byli svým zaměřením hlavně psychiatři a psychologové ?

Rozhodně, taky ale u nás byla třeba dramatička Daniela Fišerová nebo Helena Klímová a postupně se spektrum rozšiřovalo na všechny pomáhající profese.

A do jakých institucí se podařilo vnést linii SURu ?

Jednoduše řečeno do psychiatrických léčeben a ambulancí.

Co třeba Lobeč ?

Z Lobeče k nám nechodili, tam byla zvláštní situace. V témže roce, kdy

jsme začali organizovat SUR, vytvořil Knobloch takzvané Lobečské dny. Neorganizoval komunity ani výjezdová soustředění, jenom vždycky dvakrát tři dny. Zanedlouho poté odjel do emigrace. Lobečské malé skupiny pak pokračovaly díky iniciativě dr. Břicháčkové nebo dr. Mrázka dále a někteří z Knoblochových spolupracovníků, jako třeba Hana Junová, se po jeho odjezdu spojili se SUREm.

Ve vašem výcvikovém systému tedy byly důležité dvě věci: začínali jste ve trojici, drželi jste pořád spolu, ale zároveň jste byli každý trochu jiný, a za druhé: rozšířili jste sebezpoznávání ze skupiny až do komunitního dění. Jaká je současná situace v komunitách systému SUR ?

Nynější komunity jsou ještě rozmanitější. Lékařů je v nich málo, je v nich málo mužů, hodně učitelů, tedy spíš učitelek, ženy v domácnosti, jako třeba lékařka na mateřské dovolené a podobně. Celá psychoterapie je teď velmi široká a rozmanitá, velké množství technik, metod – začíná to být trochu nepřehledné. Často přitom tyto metody ani nejdou dostatečně do sebezpoznávací hloubky. SUR se chce snažit o to, aby byly všechny výcviky poctivé a aby šly do hloubky. A to potřebuje čas.

A také peníze. Dnes přijde pětiletý výcvik s psychoterapeutickou fakultou tak na šedesát tisíc korun...

Víte, do roku 1989 jsme jako lektori nebrali žádné peníze. Frekventanti platili za stravu a ubytování, podle toho, kde jsme byli. Třeba v Dobronicích jsme bývali správcem přijetí díky tomu, že tam pacienti z Apolináře na svých podzimních a jarních pobytech dost pracovali, vybudovali hodně z toho, co tam je. Tím nám získali dobrou pověst a my jsme už nemuseli nic platit, směnku za nás platili pacienti, které jsme ani neznali.

Teprve v roce 1989 došlo ke změně, které jsem napomáhal i já. Co jsem dělal dříve rád a zadarmo, dělal jsem rád i nadále, ale za peníze. Dříve se stávalo, že kdo dokončil výcvik, vedl hned za půl roku další skupinu, jinak to nešlo. A to nebývalo dobré. Kdežto

„Účastníci výcviků se na nich nejenom cvičili, ale jednoduše byli spolu a realizovali se. A v tom proudu to mělo sílu. Helena Klímová říkala, že jsme vlastně vytvořili jedno z prvních občanských a svépomocných hnutí.“

dnes může vést skupinu, ve které se platí, už jenom někdo kvalifikovaný. Stoupá úroveň služeb pro frekventanty a stoupá také školné. Na začátku byla nula, potom se začínalo na dvou tisících korunách za padesát hodin a dnes jsme na třech tisících třech stech korunách za padesát hodin.

Zdá se mi, že SUR jako systém zapustil pevně kořeny. Určitě nevyhyne po přeslici a snad ani po meči, zkrátka po svých třiceti letech má velikou životaschopnost...

Od roku 1968 se jeho systém stále rozrůstal a dá se říci, že běží pořád. V roce 1975 tvořilo jeho síť pět až šest komunit se sto dvaceti žáky. Dnes jich není, vzhledem k požadavkům na kvalitu lektorů, o mnoho více.

V současné době má SUR v běhu asi dvanáct komunit, takže i po třiceti letech SUR žije. Neustále se ale mění a schází se. Ti, kdo aktuálně vedou komunity a skupiny, scházejí se dvakrát do roka na takzvaném aktivu SURu. Tam si vyměňujeme zkušenosti, poskytujeme si supervizi a upřesňujeme etická pravidla. Dalo by se říci, že z těch sto dvaceti frekventantů jsme to dotáhli tak na tisíc osm set lidí, které SUR dostal do své výcvikové sítě. S některými z nich se můžete setkat třeba na víkendech Pražské psychotherapeutické fakulty. Fakulta patří do naší výcvikové sítě, je jí ovlivněná a je vlastně prodlouženým nástrojem subsystémů S a R. U do toho nešel. S a později i R vytvořili i tuhle fakultu, i institut.

Zmínil jste se o supervizi, ta je myslím hodně důležitá...

A to bylo dlouho zanedbáváno. Od roku 1980 děláme balintovské skupiny. Balinta jsem se naučil v Lindau, kde jsem měl tři učitele, Rakušana, Švýcara a Němce. Ale snažíme se učit i jiným formám supervize než je Balint.

Teď například asi patnáct lidí z vedení SURu vstoupilo do dalšího vlastního výcviku, který je přípravou pro vedení supervize v mezinárodním evropském kontextu. Začali jsme letos na jaře a končit bychom měli asi za tři roky. Čili stále se učíme...

Na vašem přístupu k psychoterapii a ke vzdělávání v psychoterapii si vážím zodpovědnosti a profesionality. Mluvil jste o konstruování etických pravidel, o supervizi, o tom, že psychotherapeutická příprava znamená investice času i peněz. To všechno jsou v současnosti, kdy psychotherapie hledá svoje místo v oficiálním zdravotnictví, ale i v ekonomické struktuře a bojuje o něj, velmi ožehavá témata. Nedávno se mi dostalo do ruky už starší číslo Praktického lékaře s článkem Vladislava Chvály „K neukončené diskusi ze sjezdu České psychiatrické společnosti“, kde se Chvála vyjadřuje k tomu, jaké jsou požadavky ze strany psychiatrické společnosti ohledně vykonávání psychotherapie...

Ten článek jsem sice nečetl, ale vím o něm. Zdá se, že by psychiatři chtěli dostat všechno zadarmo, z titulu, že jsou psychiatři. Je v tom touha po moci a po snadném zisku. My jsme spíše na druhém pólu. Já vlastně nejsem pořádný psychiatr, já jsem alkohololog a psychotherapeut, ale psychiatry jsem přeci jen trochu poznal. A když tak vzpomínám, s mnohými z nich jsem měl potíže. Už ve čtyřicátých, padesátých letech, kdy se v psychiatrických institucích začaly léčit závislosti, zejména na alkoholu, a bylo s tím hodně práce, to lékaři psychiatři nechtěli dělat. Byla to opravdová práce a spolupracovali na ní nakonec psychologové, laici anebo schopný střední zdravotnický personál, včetně sociálních pracovníků. Ale psychiatři šli, jak se říká, od válu. A teď by chtěli tuto scénu ovládnout, poněvadž je lukrativní. Dříve nebo později bude ale kom-

pletní psychotherapeutické vzdělání požadováno, včetně výcviku a supervize. Pojišťovna se zeptá: „Máte přípravu?“ A podle toho bude každý zaplacen.

Doufejme, váš rozhodný optimismus mne přesvědčuje. Zmínil jste další naléhavou otázku, jak s pojišťovnou?

To ještě teprve přijde, zatím se všechno jenom mele. My jsme se o to tenkrát v začátcích nestarali, víte, a prostě jsme do toho šli jako sportovci amatéři. Nečekali jsme, jestli za to něco dostaneme nebo ne, šlo nám o to hrát a být prospěšní. Lektoři ve výcvicích byli tehdy nadšení. Sami se tím učili, dostali zaplacené ve zkušenostech. Kdybych odhadoval, kolik jsem za tu dobu od roku 1968 do roku 1989 z hlediska honorářů a času investoval, vyšlo by mi řekněme přes půl milionu. Rozumíte mi? Takže naše trio S - U - R, představuje za tu dobu vložený kapitál tak ke dvěma milionům korun. To je hezké, ne? Jenomže se to vrátilo v ohromných zkušenostech a pro mne mají tyto zkušenosti cenu mnohem větší než půl milionu. Mimochodem - od roku 1989, kdy jsou výcvikové skupiny placené, jsem si nahrabal už dost. Bylo to nezištné a nebylo to nezištné, rozumíte? Gratifikace přišla a ta duchovní i ta odborná, profesionální, je daleko důležitější než peníze...

Zuzana Kovaříková

Stále mě zajímá spousta věcí

Psychologii a psychoterapii spojoval Eduard Urban vždy s filozofií a vírou, dalšími zdroji svého poznání. Ač žije sám, sám se necítí. Celý svůj život žil pro práci a výcviky SURu se staly jeho náhradní rodinou.

Jestli se nepletu, studoval jste psychologii. Hádám, že se tenkrát, na začátku padesátých let, v psychologii o psychoterapii příliš nemluvalo.

Slovo psychoterapie tenkrát nebylo frekventované, poněvadž duše neexistovala, všechno byla vyšší nervová činnost. Psychologie tehdy na univerzitě nebyla hlavním oborem, studoval jsem filosofii, psychologii a ještě latinu a řečtinu. Později jsem se rozhodl vybrat si jako specializaci psychopatologii. Chtěl jsem se totiž odborně vyznat v argumentaci, které se často využívalo nebo zneužívalo při popírání názorů, které jsem považoval za důležité, jako třeba názor, že člověk má nějakou duši a ta duše může být nesmrtelná.

Tehdy se všichni tvářili, že psychika je jen jakýsi produkt mozku. Idiot, který má narušený mozek, se pak bere jako doklad toho, že duševní poruchy jsou poruchy mozku. Tak to vykládal třeba profesor Vondráček, který říkal, že pražská psychiatrická škola je škola organopatologická, což bylo v linii poznatku, se kterým přišel v polovině minulého století Wilhelm

Griesinger. Tenhle ve své době módní lékař položil do základů psychiatrie postulát, že duševní poruchy jsou lokalizovány v mozku. Od těch dob, těch sto, sto padesát let, je psychiatrie takto postavená, i když je třeba říci, že přinesla spoustu výsledků.

Jak jste se v kontextu převládající organické psychiatrie setkal s psychoterapií ?

To bude na delší vyprávění, všechno šlo postupně... Ještě než jsem dostudoval, pracoval jsem na psychiatrické klinice u tehdejšího asistenta Kurta Freundy. Věnoval se tehdy psychopatologii, která se týkala mužské homosexuality, my jsme k němu chodili jako laboranti na výzkum. Vyšetřovali jsme pacienty a věnovali se tomu, čemu by se dnes říkalo behaviorální terapie – tenkrát jsme mluvili o podmiňování. Měl jsem mimořádné štěstí, že jsem jako student mohl pracovat u Freundy. Freund byl spolu s Knoblochem náš první psychiatr, který se po válce dostal do Anglie a získal přehled o tom, co se dělo na mezinárodní scéně. Freund se pak na rozdíl od Knoblocha nevěnoval psychoanalyticky orientované psychoterapii, ale čerpal z Pavlova. Vzpomínám na něj jako na ustrašeného člověka.

Doba byla tenkrát pitomá a zároveň nebezpečná. Jen tak pro ilustraci –

kupříkladu jednoho mého kolegu vyšetřovali kvůli tomu, že se věnoval reakčním pokusům. Málo platné, že se jednalo o pokusy s měřením reakčního času. Reakční bylo spjato jedině s třídním nepřítelem. Tento kolega tenkrát vymyslel proto, aby ho nezavřeli, místo pojmu reakční čas pojem reagencie. Já sám jsem s tím měl taky potíže, takže jsem psával re-akční, to bylo dovoleno.

Tyhle zdánlivé drobnosti asi dokázaly všechno prostoupit a zmanipulovat celý život. Jako student jste tedy pracoval u Freundy ...

A pak jsem se pokoušel nastoupit u Knoblocha – to mělo obojí historicky svou roli. Promoval jsem 12. prosince 1952. Poté jsem ještě před vojnou hledal místo psychologa, ale vzhledem k vojně to bylo velice nesnadné. A proto jsem tehdy vyjednával s docentem Knoblochem. Působil na poliklinice na Karlově náměstí, pak v Doksanech, kde byl v tu dobu uprázdněný klášter. Ještě před Lobčí tam poliklinika měla pobočku pro hospitalizované pacienty.

Vaše spolupráce nevyšla ?

Freund o Knoblochovi říkával: „Ferda má trošku lokty“. Nicméně když jsem sháněl místo, telefonoval jako

prvnímu právě jemu. Použil tehdy takového tajného výrazu a řekl o mně, že jsem sémanticky obratný, neřekl inteligentní. S touto vstupenkou jsem jel do Doksan. Jenomže jsem tam přišel naprosto nevhodně – měl jsem bílou košili, jako když se jdu představit svému budoucímu šéfovi, a on tam hrál na kytaru Čerešničky, čerešničky čerešně, což jsem tenkrát neuměl. Byl jsem vychovaný úplně jinak. Kdyby mi dal zazpívat něco od Beethovena nebo od Bacha, snad jsme se tenkrát dohodli. Upřímně řečeno, docent Knobloch byl v tu dobu hodně stranicky zaměřený. Byl v podstatě pozitivista a z hlediska pozitivismu mu byl marxismus už skoro fuk. Prakticky to ale pro něj bylo užitečné. Zkrátka jsme se nedohodli ani ideologicky ani lidsky. Chápu ho, jako jsem chápal Freunda, tak trochu shovívavě.

Doba tenkrát nebyla psychologii zrovna nakloněná. Podařilo se vám nakonec sehnat místo psychologa ?

Abych se uživil do podzimu, než půjdu na vojnu, nastoupil jsem u České památkové správy a pracoval jsem na soupisu mobiliáře po českých hradech a zámcích, což jsem dělal rád. Historie patřila k mým zájmům, bral jsem vlastně všechno, čemu se říká duchovědy, jako jeden celek, uvnitř něhož jsou hranice vytvořeny víceméně uměle. Za studií jsme v podstatě neměli skoro žádné povinnosti, jenom když jsme chtěli tramvajenku, museli jsme mít kolokvium asi z pěti předmětů. Mohly to být kterékoli z těch, které se na fakultě přednášely, chodil jsem tedy třeba na Mukařovského kunsthistorii.

V roce 1947 jsem se taky dostal do filosofického semináře u Patočky, probírali jsme s ním tenkrát, co zajímalo jeho, hlavně Husserla. Po mém prvním referátu mne oslovil „kolego“ a já jsem se cítil celý pozlacený. Po nějaké době se mi ale zdál jako pomatenec, stával třeba u okna, žmoulal prsty, intenzivně přemýšlel a pak řekl: „Parmenidés“, což pro něj znamenalo hrozně moc, pro mne ale zase tolik ne. Byl svůj.

Zamluvili jsme mobiliář. V čem spočívalo jeho sepisování?

Šlo o to podchytit všechno, s čím se dá hýbat, aby to lidé nerozkradli. První hrad, na kterém jsem v roce 1953 působil, byl Bítov na jižní Moravě, romantický hrad na soutoku Dyje a Želetavky. Jeho majitel baron Haas měl známou firmu Haas a Čížek na výrobu užitkového porcelánu. Byl to vzácný užitkový porcelán a s mojí kolegyní jsme ho používali. Ona třeba vařila v hrnci brambory a já jsem k tomu hrál na hrací strojek, to byla ohromná mašina, točilo se klikou, muzika byla prapůvodní. Před námi už na Bítově na soupisu mobiliáře někdo pracoval, třeba jsem měl v rukou meč, který byl popsán jako „meč s maurským nápisem“. No a stačilo ho otočit a byly z toho arabské číslice... Náš baron ale neměl zas tak bohaté sbírky, takže když bylo hezky, chodili jsme se koupat do Dyje, kde byla tenkrát čerstvě napuštěná nádrž, do vody se chodilo po heřmánku ...

A po téhle idylce jste šel na vojnu...

Nastoupil jsem na Zelenou Horu. Byla tam v tu dobu kasárna pro pétěpáky, sloužil jsem pod majorem, kterému se později říkalo Terazky, a mým spolubojovníkem byl Švandrlík. Takže jsem se přichomýtl jako jeden z Černých baronů.

Na vojnu jsem rukoval poučen od svého otce, který přežil první světovou válku tak, že se pořád hlásil do nějakých kursů, učil se lyžovat v Alpách a podobně. Při první příležitosti jsem se tedy nechal vybrat do zdravotnické školy. Jsem vlastně vojenská vystudovaná zdravotní sestra, díky čemuž pro mne vojna nebyla zase tak ztraceným časem.

Být psycholog a zdravotní sestra mohlo být perspektivní...

Když jsem se později rozhodoval mezi všemožnými alternativami, na které místo nastoupit, radil jsem se také s asistentem Freundem. On mě tehdy poslal k Nevolovi, primáři v Dobřanech. Dobřany byla největší československá psychiatrická léčebna o zhruba třiceti pavilonech. Tamní atmosféru jsem hrozně prožíval, každý pavilon mi byl blížký svou architektu-

„Šlo mi vždycky o práci a o to, co mne zajímalo – a toho, co mne zajímalo, bylo moře. Kdybych přivedl na svět nějaké děti, asi bych se jim nevěnoval tak, jak bych měl. Manželku jsem měl rád, ale moc se nedivím tomu, že jsme se rozešli, asi jsme původně měli na mysli jiné životy. Žil jsem pak s rodiči až do jejich smrti a když oba zemřeli a zůstal jsem sám, uvědomil jsem si, že bych byl rád, kdybych nebyl sám. Pánbůh to tak obdivuhodně zařídil, že mi ve Skálovi a v Rubešovi dal dva starší bráchy.“

„Vždycky říkám, že příbuzné, nadřízené a kolegy radno nevyšetřovat, poněvadž to kazí vztahy.“

rou. Víte, já přitakávám i přítomnosti, ale vnitřně se cítím být doma v 19. století. Byl jsem rád, že jsem přišel k Nevolovi. Stal se pro mne další historickou postavou. Sice psychiatr, ale v praxi byl vlastně psychopatolog. Nad stolem mu visel malinký lísteček se jmény pěti léků, které se zrovna tehdy začaly používat – Chlorpromazín, Reserpin – a to byla celá jeho psychiatrie. Zato psychopatologii tu reprezentovala jeho obrovská privátní knihovna. Každý chorobopis opatřený fotografiemi, všechno procházelo jeho rukama, seřazené, doplněné.

Byl puntičkář ?

Veliký systematik. Do dneška ho považují za našeho největšího psychopatologa. Říkával, že co se jeho týče, považuje za ideální staré špitály, kde se už ani neléčí, poněvadž tam je nejkrásnější psychopatologie. Nevole byl do té míry psychopatologicky zaměřen, že chtěl vidět, jak vypadají obrazy nezkažené léčbou.

Já jsem nebyl Nevole, abych byl uspokojen tím, že mám knihovnu plnou chorobopisů. Cítil jsem, že by se s některými pacienty ještě mělo něco dělat. A začal jsem se rozhlížet, kde bych se naučil psychoterapii. Během pobytu v Dobřanech jsem získal dojem, že už jsem schopen pacienty odborně vnímat. Ale co s tím ? Zdálo se mi, že psychiatři neumí diagnostické nálezy, které jsem jim dával, dostatečně využít.

Mezi vaše oblíbené diagnostické metody patří, jestli se nepletu, Rorschachův test?

Ten jsem se naučil právě v Dobřanech. Nevole byl odborníkem na Rorschacha. Ještě než jsem nastoupil, půjčil mi Rorschachovy tabule a já jsem s nimi dělal pokusy. Tenkrát jsem to ještě neuměl. Zkoušel jsem to, co jsem později zpracoval jako atypické použití Rorschachových tabulí. Nepředkládal jsem je pacientům postup-

ně, ale vyložil jsem je před ně na stůl a požádal je, aby mi ukázali ty, které jsou jim nejsympatičtější a které jsou jim nejméně sympatické. Z výsledků jsem pak mimo jiné odvodil tezi, že estetické hodnotící soudy jsou spíše odrazem charakteru hodnotícího subjektu než hodnoceného objektu. Někteří si myslí, že předmět je takový, jak ho posoudí. Jeden řekne: „Nejvíce se mi líbí tahle tabule.“ Proč? „Protože mi připomíná netopýra a já mám rád netopýry.“ Anebo naopak: „Nejméně se mi líbí tato tabule, připomíná mi netopýra a já netopýry nemám rád.“ Tento test umožňuje hluboko proniknout do osobnostní struktury, zabývám se jím už čtyřicet let. Diagnostika je umění založené na vědě, to, čemu se řecky říká techné, pohotovost.

U projektivních testů hodně záleží na tom, kdo je vykládá.

Profesor Vondráček se vždycky na diagnostickém semináři ptával: „Byl dělán Rorschach?“ Mě ale vždycky spíše zajímalo, kdo ho dělal, než jestli byl dělán. Je to standardizovaná situace, která se standardizovaným způsobem vykládá, nelze se ale zcela oprostít od subjektivní optiky pohledu. Rorschach je ohromně informativní. Vždycky říkám, že příbuzné, nadřízené a kolegy radno nevyšetřovat, poněvadž to kazí vztahy. Jednomu kolegovi, který byl u mne v Dobřanech na stáži, jsem řekl, že jeho inteligence je spíše reproduktivní, a on mi to dodneška neodpustil.

Kde jste se tedy potom začal seznamovat s psychoterapií?

Mezi ortodoxními psychoanalytiky byl tehdy doktor neurologie Teodor Dosužkov, fungoval i jako výukový psychoanalytik. Byl to Ukrajinec, uměl dobře rusky, znal Pavlova a zkoušel takovou dobrodružnou věc – kombinoval Pavlova s Freudem. Jako neurolog dal dohromady repetitorium neurolo-

„Psychoterapie je krásná, když funguje, ale aby fungovala, je třeba spousta předpokladů a jeden z nich je velikánská trpělivost a myslím, že jsme udělali dobře, když jsme stanovili délku trvání základního výcviku na pět let.“

„Zkoušel jsem to, co jsem později zpracoval jako atypické použití Rorschachových tabulí. Z výsledků jsem pak mimo jiné odvodil tezi, že estetické hodnotící soudy jsou spíše odrazem charakteru hodnotícího subjektu než hodnoceného objektu.“

gie, které by stálo za vydání i dnes, mimo jiné proto, že na konec připsal ještě podstatnou psychoanalytickou část. Rozhlížel jsem se mezi psychoanalytiky a vybral si jako prvního doktora Haase. Když jsem se s ním ale setkal, stál jsem tváří tvář úzkostnému člověku. Ani mě příliš nemrzelo, když mne nevzal. Těch pár tehdejších psychoanalytiků žilo obecně ve velice těžkých podmínkách, pracovali v utajení a v zakuklení.

Chtěl jste k Haasovi vstoupit do zkušební analýzy?

Ne, chtěl jsem u něj pracovat, po zkušební analýze jsem nijak netoužil, k tomu jsem měl a mám výhrady. Jsem kritický přítel psychoanalýzy. Psychoanalytici mají některé předpoklady, které já neuznávám, a měl jsem pocit, že bychom se nedohodli. Byl jsem taky za Kučerou. U něj jsem zažil další zklamání. Kučera napřed zareagoval: „Umíte Rorschacha – beru“, pak se ale z jakýchsi důvodů ukázala být vhodnějším kandidátem nějaká dáma. Zkrátka toho, co nevyšlo, bylo hodně.

A tehdy jsem se šťastným mechanismem dostal ke Skálovi. Vzal jsem uvolněné místo po doktoru Madlafouskovi v Lojovicích. To bylo v roce 1961. Skála tenkrát říkal, že nemá zájem být odrazovým můstkem pro nadané psychology, že vyžaduje delší spolupráci. Byl jsem u něho několik let, nejdříve v Lojovicích, potom v Apolináři a on mi dal velkou možnost naučit se psychoterapii, jak ji dělal on. V roce 1967 jsem prostřednictvím doktorky Junové dostal příležitost jet do Lindau na kurs. Tenkrát existovala takzvaná akademická výměnná služba, organizovaná německou vládou. Lindau na mne zapůsobilo jako zjevení, jako kdybych do té doby plaval v Botiči a najednou moře. Přivezl jsem si odtamtud pojem „zkušenost na vlastní kůži“, sebezkušenost, Selbsterfahrung. Tenkrát jsme to neuměli ani přeložit.

Plný dojmů z Lindau jsem o tom přednášel v kachlíčkárně, tedy na poliklinice na Karlově náměstí, na schůzi psychoterapeutické sekce Psychiatrické společnosti. To bylo v dubnu 1967. Tenkrát jsem opět pracoval na psychiatrické klinice, kde jsem kdysi začínal u Freunda, a tam za mnou přišel po té přednášce Rubeš, předseda sekce, a pronesl takovým prorockým způsobem: „Přináším vám koan.“ Ta neřešitelná hádanka spočívala v tom, že se se Skálou dohodli o organizaci výcviku. A mně způsobem sobě vlastním naznačili, že bych v něm měl plnit úlohu, jak se Rubeš vyjádřil, výkonného u roty. Výkonný u roty je poddůstojník, který sedí u stolu, dbá na to, aby všechno běželo, a je za všechno odpovědný. Nebyl jsem proti tomu, měl jsem totiž pocit, že by bylo dobré něco dělat.

Ustavili jste se tedy hned zpočátku jako trio ?

Rubešovi se vzápětí podařila jedna znamenitá věc. Na jedné schůzi Purkyňovy společnosti těžce urazil tehdejšího docenta, pozdějšího profesora a hlavního psychiatra Janíka, který s námi začínal. On pak s námi odmítl dál spolupracovat, čímž jsme byli víceméně ponecháni sami sobě, což mělo četné výhody v tom smyslu, že jsme nebyli placeni a nikdo si nemohl dělat žádné velké nároky na to, co děláme. Začátek výcviku jsme naplánovali na jaro 1968. Nijak jsme se se svými plány netajili, takže Knoblochovi se podařilo udělat podobný kurs o něco před námi.

Byla mezi vámi a Ferdinandem Knoblochem rivalita ?

Z našeho hlediska žádná, ale bylo to trochu, jako tehdy, když se Američani nijak netajili se svými plány na výzkum vesmíru a Sověti je pak s Gagarinem předehnali. Někteří lidé jsou prostě soutěživí. Mnou soutěživost nikdy až tak nehýbala, snažím se jen neprošustrovat příležitost.

Jaké zkušenosti a myšlenky každý z vás vnesl do započaté spolupráce?

První kurs, zahájený v šedesátém osmém v Lojovicích, spojoval tři tradice – Skálův protialkoholní režim, Rubešovu ideu psychoterapeutické komunity, kterou získal od Maxwella Jonese z Anglie, a ode mě se tam objevila sebezkušenost jako metoda výcviku. Do té doby mělo vzdělávání v oboru podobu přednášek, u psychoanalytiků pak formu tréninkové analýzy. My jsme spojovali několik tradic dohromady. Tím byl začátek daný, dál se to pak různě doplňovalo, vyvíjelo a obměňovalo.

A jak se do vaší spolupráce promítly vaše temperamenty a osobnostní nastavení ?

Doktor Mlejnek tohle jednou podivuhodně dobře trefil pomocí analogie – role nás tří v SURu a Freudovy instance duše. Skála reprezentuje v podstatě to, čemu se říká ego. Vždy uvažoval realisticky o svých cílech a své cíle se snažil rozumně stanovit a také rozumně dodržovat. Aby se ego mohlo stát skutečně pevným já, musí člověk překonat různé odpory, po té stránce Skála nepřestává být mým vzorem. Je přísný podobně jako je přísný život. Jedna z věcí, které jsem se na Skálovi naučil, je brát život jako něco náročného. Život je spíš slzavé údolí než luna-park, což neznamená, že by měl člověk jenom brečet, ale musí být připravený, že leccos nevyjde.

Rubeš je spontánní člověk, o němž doktor Mlejnek řekl, že v SURu reprezentuje id a všechno co id znamená, tedy také sex, agresivitu, požitkářství. Poznáte to mimo jiné podle toho, že rád jí a rád pije, jeho komunita

„Na vojnu jsem rukoval poučen od svého otce, který přežil první světovou válku tak, že se pořád hlásil do nějakých kursů. Při první příležitosti jsem se tedy nechal vybrat do zdravotnické školy.“

mluví sprostě... Vždycky měl překvapující schopnost s velkým předstihem poznat, z koho něco bude, kupříkladu o Kratochvílovi prohlásil, že z něj bude velká postava naší psychoterapie, něco podobného řekl i o Kožnarovi.

Mně přisoudili roli superega. Doufám, že je jasné, že vím o psychoanalýze tolik, abych si nemyslel, že id nebo ego jsou méně nebo více než superego.

Jaká byla atmosféra prvního výcviku ?

Rubeš nás celkem výstižně nazval jednou z prvních občanských iniciativ. Rubeš se tehdy vídal s Vodňanským a ten nám jednoho dne hrál svou a Skoumalovu píseň ze satiry S úsměvem idiota s refrénem „Přicházejí maršálové, jdou dámy k tanci zvat, přicházejí, odcházejí, jen blázen šel by spát...“ Z písně se stala spontánní hymna SURu a když si představíte, že byl rok 1968... Všichni do ní promítali svoje sny, že ti nezvaní maršálové tady nejsou navždycky, že jednoho dne zase odejdou, i když konkrétní představu o tom měl málokdo.

Poetika Vodňanského a Skoumala mi tu atmosféru vykresluje hodně plasticky. Jak se to v utvářejícím se výcvikovém systému odvíjelo dál ?

Schéma setkávání jsme převzali z Lindau, délka základního výcviku se ustálila na pěti letech. Skoro všemu se člověk bazálně učí pět let. Psychoterapie je krásná, když funguje, ale aby fungovala, je třeba spousta předpokladů a jeden z nich je velikánská trpělivost a myslím, že jsme udělali dobře, když jsme stanovili délku trvání základního výcviku na pět let. I v analýze podle mých zkušeností často trvá zhruba pět let, než pacienti řeknou to, co by ani říkat nemuseli, poněvadž je to tak samozřejmé, a přitom dokud se takto nesvěří, v některých věcech se nelze než pohybovat po povrchu.

Jedna podstatná změna nastala, když jsme inspirováni Německem, kde měli ve skupinách koterapeuta, zavedli terapeutický pár. V Německu měli muže a ženu, tady jsme to obměnili v tom smyslu, že jsme se snažili, aby vždycky jeden z páru byl psycholog a jeden psychiatr, muž nebo žena. Komunit postupně přibývalo, nabalovaly se na tu první vrstvu. Když jsme pořádali výcvik, měla některá pracoviště opravdové obtíže, vylidňovala se. To víte, lidí v oboru tenkrát nebylo tolik.

Měli jsme představu, že budeme zvolna vychovávat vedoucí psychoterapeutických center a komunit. Podařilo se to v několika případech a třeba Šturmovo dětské centrum Paprsek nebo Krombholzova Sanima byly později příjemným dokladem toho, že to, co jsme měli na mysli, nebylo jen tak střelené, že to nebyla hra nebo omyl, ale že se nám podařilo naši myšlenku realizovat.

Postupně došlo k diferenciaci mezi Skálovým, Rubešovým a mým přístupem, začali jsme mluvit o subsystémech SURu. Petr Příhoda tenhle proces popsal v jednom svém dobronickém příspěvku s názvem „Jak se pobili bohatěji na Svaté Rusi“. Jenomže my jsme se nepobili, což bylo způsobeno i tím, že jsme se na určité úrovni od sebe přiměřeně oddělili. Tenhle model mám od Schopenhauera, který říká, že mezi lidmi je to jako mezi ježky, jde o to zvolit takovou blízkost, abyste se zahřivali, a takovou vzdálenost, abyste se nepopíchali. Nám se to do značné míry podařilo, takže se navzájem respektujeme. A někdy i spolupracujeme. Ale třeba jednoho dne jsme s Rubešem zjistili, že Skála založil nějaký institut. A my se o tom dozvěděli až dodatečně...

Rubeš a Skála jsou jako moji bratři, nevzpomínám na ně, protože s nimi žiju. Je to mezi námi jako mezi sourozenci, zažili jsme spolu hodně a není to bezkonfliktní život.“

„Rubeš a Skála jsou jako moji bratři, nevzpomínám na ně, protože s nimi žiju. Je to mezi námi jako mezi sourozenci, zažili jsme spolu hodně a není to bezkonfliktní život.“

zenci, zažili jsme spolu hodně a není to bezkonfliktní život.

Společně jsme se učili. Teď si rozumíme spíš čím dál tím víc, navzájem se přibližujeme. Samozřejmě nemládeme...

Do jaké míry se cítíte být ovlivněni svými dětskými či jinými minulými formativními zážitky?

Minulost je přítomná. Je přítomná, i když si to často neuvědomujeme. Tak třeba jednou v létě jsme s mojí skupinou posedávali, polehávali v kruhu na louce v parku na zámku v Červeném Dvoře. Louka byla plná květů, ale mně uprostřed toho kruhu něco chybělo. A to, co mi chybělo, byla vázička s květinami. Byla to ta vázička, kterou v Lindau postavil náš učitel doprostřed kruhu, abychom měli nějaký fixační bod. I formativní zážitky v dospělosti působí později iracionálně.

Jsem víceméně složení ze dvou komponent, z dědičnosti a výchovy. Výchova je mimo jiné předznamenána už tím, jaké jméno dostaneme. V něm se zračí, co rodiče z dítěte chtějí mít, a ono je víceméně formováno jejich přáními, výchova je dramatickým způsobem určuje. Kupříkladu můj otec inklinoval k chemii, mými dětskými hračkami byly knihy o chemii, jeho uctívaným idolem byl Alexandr Batěk, který vynalezl české názvosloví, a tak mě nepřekvapuje, že mne tolik zajímá terminologie. A vůbec mne též nepřekvapuje, že jsem se začal zabývat drogami, protože to je vlastně aplikovaná chemie. Kudy chodím, vidím, že minulost hraje velkou roli.

Jak vnímáte, jungovsky řečeno, druhou polovinu života?

Dívám se na ni pozitivně. Smrt nevnímám jako něco nežádoucího, беру ji jako součást života. Znáte Lisztovu symfonickou báseň Preludia? Motto k ní je z Lamartinovy básně: Co je život jiného nežli řada preludií k onomu velkému a neznámému zpěvu, jehož první a slavnostní akord udá smrt...

Jung říká, že v druhé polovině života si člověk doplňuje, co v první vytěšňoval, má potřebu doplňovat mezery, potřebu kompletovat se, aby byl celistvým jedincem. Já jsem se třeba v první polovině svého života zabýval výhradně dospělými, dětem

jsem se programově vyhýbal, děti pro mne nebyly zajímavé. Měl jsem je rád, ale nepotřeboval jsem se jimi zabývat. A teď se ve druhé polovině života zabývám zase převážně jimi. V manželství pro mě byl prvořadý vztah mezi mužem a ženou, vzájemná podpora a pomoc a na dalším místě byly děti. Po sedmdesáti letech jsem dospěl k tomu, že za normálních okolností jsou děti pro vztah do té míry důležité, že když se jim dvojice z nějakých důvodů brání, není to ono.

Šlo mi vždycky o práci a o to, co mne zajímalo – a toho, co mne zajímalo, bylo moře. Kdybych přivedl na svět nějaké děti, asi bych se jim nevěnoval tak, jak bych měl. Manželku jsem měl rád, ale moc se nedívám tomu, že jsme se rozešli, asi jsme původně měli na mysli jiné životy. Žil jsem pak s rodiči až do jejich smrti a když oba zemřeli a zůstal jsem sám, uvědomil jsem si, že bych byl rád, kdybych nebyl sám. Pánbůh to tak obdivuhodně zařídil, že mi ve Skálovi a v Rubešovi dal dva starší bráchy.

Mám kolem sebe dost žáků. Nemám pocit frustrace, necítím se osamoceně, je to prostě styl života a neměl bych chuť ho měnit. Byl to vlastně takový dlouhodobý program. Vzpomínám si, když jsem si třeba kupoval nádobí, programově jsem nakupoval nerezové hrnce a pekáče, protože jsem počítal s tím, že budu žít sám a chtěl jsem mít praktické věci. Nemohu si dost vynachválit to, že žiju jak žiju, poněvadž je to blízko té představě, kterou jsem měl, včetně toho, že jsem si požíval chromované nádobí a obklopoval se rádií a gramofony. Jediná nevýhoda je, že mne nikdo nenutí, abych dodržoval trochu zdravější životní režim. Ale já mám normu sám v sobě, ne nadarmo mě označili za superego. Teď se učím žít se svými chronickými nemocemi. Daří se mi to.

Vždycky mi šlo o to spojit vědu a víru jako dvě strany jedné střechy. Stále je spousta toho, co mne zajímá, teď zrovna třeba začínají kurzy hebrejštiny a kdybych jenom trochu mohl, hned bych se na to dal. Ale taky si musím uvědomit, že všechno nemůžu.

Toho, co by se dalo dělat, prostudovat a přečíst, je nekonečně mnoho. Jak čelíte té záplavě možností?

Není to jednoduché, řešení této svízelné situace hledám za pomoci

modlitby, kterou jsem převzal od kardinála Newmana, znáte ho? Zemřel asi před sto lety, říká se o něm, že je to nejbližší budoucí církevní učitel. Měl stručnou modlitbičku: „Veď, vlídné světlo!“ Myslím, že je velice rozumná, poněvadž člověka zbavuje napětí, že všechno závisí na něm. Co neudělám já, už nikdo neudělá. Myslím si, že něco mám udělat, snažím se to dělat a nestačím se divit, jak je to moudře řízeno. A pokud jde třeba o knížky, vím už, že je všechny nikdy nepřečtu. Mám na to takový průměr. V roce 1948 jsme byli na Slovensku v Tatrách a udělali jsme si túru na Rysy, kde je známá vyhlídka. Bylo úplně zataženo, takže jsme neviděli vůbec nic, jenom na krok před sebe. Pamatuji si, že jsem si v té mlze říkal: „Když to uvidím, tak to uvidím, a když to nevidím, tak to nevidím.“ Vyhlídku na Rysech jsem nikdy neviděl, ale nijak zvlášť mě to nemrzí.

Zuzana Kovaříková

„Jung říká, že v druhé polovině života si člověk doplňuje, co v první vytěšňoval, má potřebu doplňovat mezery, potřebu kompletovat se, aby byl celistvým jedincem.“

Říkalo se o mně, že umím vládnout

Jaromír Rubeš seděl v ušáku, rehabilitační chodítka v dosahu, paní Jaruška nám průběžně obstarávala jídlo a pití. Vedli jsme domácí rozhovor o tom, jak vypadal v minulých pětadvaceti letech život psychiatra a jaké to bylo žít vedle psychiatra. Jména a místa – známá i neznámá, spolupracovníci, nadřízení, přátelství, spory, útržky příběhů se proplétaly do velikého panoramatického obrazu. Mluvili jsme také o dětech, o rodičích, o stárnutí a o nemocech.

Paní Jaruška: Nejméně starostí bylo tenkrát na začátku v Plzni. Jak jsi tam byl dlouho? Pět let?

Jaromír: Tak asi. V Plzni jsem se dostal k psychiatrii. Původně jsem šel na gynekologii, chtěl jsem dělat porodnictví. Studoval jsem v Praze. Když Němci zavřeli vysoké školy, měl jsem za sebou teoretickou část studií. Studia jsem dokončoval po válce, a protože jsem k porodnictví potřeboval chirurgii, nastoupil jsem po promoci na chirurgii v Plzni. Tam jsem se seznámil s psychiatrem profesorem Vencovským.

Paní Jaruška: A ten mu tenkrát řekl: „Vás s vaší hubou je na porodnictví škoda.“ No a tak začal docházet k Vencovskému na psychiatrii, prováděly se tam první leukotomie a on se chodil dívat na pooperační stavy pacientů. A už tam zůstal. Tehdy v Plzni, to byl hezký život.

Jaromír: Vencovský byl takzvaný biologický psychiatr. Když jsem k němu přišel, jeho ústřední představou bylo, že až budeme všechno kolem psychické nemoci schopni vyřešit v laboratoři ve

zkumavce, tehdy teprve bude psychiatrie psychiatrií. Ze začátku jsem ho obdivoval a taky moje první publikace zpracovávala téma biologického pohledu na psychiatrii.

Jaké byly léčebné metody?

Jaromír: Bylo to v době před objevením psychofarmak a Vencovský léčil hlavně elektrošoky. Mým dalším šéfem na plzeňské klinice byl vedle Vencovského Stuchlík. Stuchlík, aniž jsem byl schopný si to v první chvíli uvědomit, byl velká postava. Publikoval první psychoanalytickou práci v Československu. Tím byl úplně vyřízený, psychiatrie ho naprosto nepřijala a odsunuli ho někam do Košic. Vencovský udělal tenkrát se svým biochemickým přístupem kariéru. Stuchlík reprezentoval přístup psychoterapeutický. Byly to dva světy, znepřátelené na život a na smrt.

S Vencovským jste se rozešli?

Paní Jaruška: Tehdy byl odvolán z Dobřan ředitel...

Jaromír: ... a strčili tam mě. Nebyl jsem ani jmenován ministrem, což by byl správný úřední postup, na to místo mne dosadil plzeňský krajský národní výbor. Z bezradnosti. V Dobřanech byl stav totální anarchie a rozpadu. Každý bojoval s každým. A já jsem se v Plzni už projevil – vědělo se, že

jsem organizátor a že „umím vládnout“. Takže si mne zavolal předseda krajského národního výboru a řekl mi: „Vy, doktor Rubeš, budete ředitelem v Dobřanech.“ Z hodiny na hodinu. Pro pražskou kliniku to byl šok, když jsem se najednou stal ředitelem největšího ústavu psychiatrie, a usmívali se na mne, protože nevěděli, co ode mne mohou čekat. Byl jsem v Plzni na klinice spokojený a tohle byla opravdu nečekaná změna.

Paní Jaruška: Ze začátku Mirkovi každý říkal, že v Dobřanech shoří, že nemá šanci. Poněvadž tam tehdy byla hrůzovláda, středověk, učiněný středověk.

Když mi Eduard Urban vyprávěl o Dobřanech, zmiňoval se, že se tam cítil jako v 19. století.

Paní Jaruška: Bydleli jsme v administrativě, pacienti tam chodili topit a vyslechla jsem tak ledacos. V Dobřanech žily celé klany pečovatelských rodin. Pracovalo tam minimum vyškolených zdravotních sester, převážně jen tyhle pečovatelky. Když jim třeba pacienti nezašli a nevyprali pro celou rodinu, přivázaly je provazy k posteli a švihaly je přes chodidla. To bylo v padesátém roce.

Jaromír: Byla tam prostě všemocná vláda údržbářů a ošetřovatelek, všechno jim patřilo a o všem rozhodovali – měli politické funkce, všechna místa v závodní radě, což bylo dáno politicko-ideologicky. Oni byli dělnické kádry.

Asi to nebyla hračka udržet celý ten systém v chodu, případně se pokusit nějak jej proměnit.

Jaromír: Kolos to byl velký, dva a půl nebo tři tisíce pacientů. Mnohem větší než třeba Bohnice. A mnohem starší. Bohnice vlastně zakládal jeden z ředitelů Dobřan. Jmenoval se Hraše a byl jednooký. Velice osvícený muž, opravdu jedna z historických postav české psychiatrie.

Tenkrát jsem ještě neměl ani ponětí o psychoterapii v psychiatrii, ale přeorganizovat se to muselo celé, počínaje přijímacím oddělením.

Paní Jaruška: Na začátku se postavili všichni proti změnám i proti Mirkovi. Když chodil na schůze závodního výboru, bylo to jako býčí zápasy.

Jaromír: Převrátil jsem to tam totiž úplně naruby. Lékařům jsem vrátil důstojnost a prestiž jejich stavu. Tenkrát jsem začal velice bojovat za psychology a za jejich místo v psychiatrických léčebnách. Hádlík, tehdejší komunistický hlavní psychiatr, zjišťoval názory odborníků ohledně psychologů v psychiatrii. Nechal si ode mě napsat elaborát, jak si představuji úkol psychologa v psychiatrii. Názory kolegů se různily, třeba ředitel psychiatrie v Kosmonosích mu odpověděl, že v den, kdy do psychiatrické léčebny přijde psycholog, on odtud odejde. A právě já jsem měl prvního psychologa zaměstnaného v blázinci. Byl to Zbyněk Havlíček.

Slyšela jsem o Zbyňkovi Havlíčkovi v souvislosti se surrealismem.

Jaromír: Jeho otec Jaroslav Havlíček byl spisovatel a Zbyněk byl surrealistický básník. Bral jsem ho právě pro jeho vztah k surrealismu a stal se v Dobřanech mým prvním velkým pomocníkem, i když jsme se pak nerozešli v dobrém.

Paní Jaruška: Byl to zvláštní člověk. Někdy dokázal být zatracený surrealista. Pamatuji si jeden večer u doktora Laurenta, bylo tam strašně moc lidí, takže jsme vzali s sebou nějaké nádoby. Já přinesla hrnečky, ještě po babičce. Hrál si s jedním v ruce a povídá: „Měla jsi hrneček? A už ho nemáš!“ A rozmáčkl ho.

Jaromír: Udělal jsem tehdy jednu velkou chybu. Vzal jsem do Dobřan Miloše Bondyho, kterého jsem považoval za velkého psychoanalytika. Zbyněk u mě musel udělat takovou tu všední robotu, všechnu pracovní terapii. Kdežto když přišel Bondy, dělal jenom psychologická vyšetření a Zbyněk na něj hrozně žárlil. Byla chyba, že jsem si to neuvědomil.

Bondy tedy přinesl do Dobřan psychoanalýzu?

Jaromír: Byl první, od koho jsem vůbec něco o psychoanalýze slyšel a kdo mi ji ukázal jako něco užitečného. Byl psycholog, nejmilejší žák profesora Tardyho. Ještě u Vencovského, který byl úhlavním nepřítelem psychoanalýzy, jsem poprvé četl Freudův Úvod do psychoanalýzy, ten mi ale sám nic moc neřekl. Bondy byl pro mě zásadně důležitý, protože s ním jsme začali poprvé pracovat v týmu – já jako biologický psychiatr a on jako psychoanalytik. Učil jsem se od něho psychoanalytickému pohledu. Znal dokonale psychoanalytickou literaturu a otevřel mi úplně nový svět, o němž jsem ani nevěděl, že existuje.

Paní Jaruška: Vznikla tam dobrá parta lidí. Co třeba Karel Prusík?

Jaromír: To byl internista. Další z mých prvních velkých pomocníků. Internista v blázinci, to byla tenkrát novinka.

Paní Jaruška: Taky jsi v Dobřanech angažoval docenta Nevoleho, který přišel původně na kliniku do Plzně po Stuchlíkovi jako šéf.

Jaromír: Vzal jsem ho, když ho zbavili diplomu. Bylo to kvůli případu s Kostohryzem. Kostohryz byl Nevolův učitel z gymnázia. Jako reprezentant katolictví byl souzen ve státním procesu. Nevole se ho zastal, ujal se ho a udělal na něj posudek, kterým ho ochránil. Osvobodili ho. Nevoleho za to potom zavřeli. Vzal jsem ho tedy nejdříve aspoň jako laboranta.

„Tenkrát jsem si také uvědomil rozsáhlou problematiku alkoholu. Byl a je to problém obrovské šíře. Pak se objevila emetinová kúra, v Praze u Myslivečka s ní začal doktor Janda a Skála a do Plzně ji přivezl Vencovský. Já jsem měl ovšem hned zkraje pocit, že problém alkoholu je ještě širší, než aby to spravil jenom emetin.“

„Byl jsem vždycky jako hasič. Poslali mě tam, kde hořelo, a v Jeseníku byl chaos a hrozné průšvihy.“

Paní Jaruška: Paní Nevolová na tebe vždycky vzpomíná, jak jsi se ho zastal. Mirek se totiž sebral a jel s ním do Prahy k ministru zdravotnictví Plojharovi.

Jaromír: Ministr Plojhar tenkrát mimo jiné vykládal, jak jsou obeznámeni se situací psychoterapie a co jako že pro ni udělají. Řekl jsem mu: „Ale soudruhu ministře, nemám žádné iluze o tom, co vy můžete udělat ...“

Paní Jaruška: Nevole byl ovšem potom zproštěn viny a ty jsi ho mohl vzít jako lékaře, jako sekundáře. Když pak do Dobřan přišel Urban, zastal se ho už jako primáře.

Jaromír: On byl rorschachista a Eda se u něj učil. Rorschach byl Nevolova vášeň. Říkával jsem mu, že on musí mít Rorschacha, aby se o lidech něco dozvěděl, kdežto já se jich zeptám rovnou.

Paní Jaruška: Byl to zvláštní člověk. Spíš introvert, otažitý od lidí.

Jaromír: Pocházel ze starého medicínského rodu.

Paní Jaruška: Byl to svým způsobem nešťastný člověk. Taky potom nakonec nešťastně skončil. Když k nám ale někdy přišel, pamatuji si, jaký býval ohromný a vtipný společník.

Jaromír: Vymyslel takovou parodii na ústavní psychiatry, dva primáře z Kardašovy Řečice. Hrálo se to jako divadlo a právě Nevole to řídil. V Dobřanech jsme mívali krásnou společnost, to byly večírky!

Stejně to byl div, že jste se jako nestraník udržel na takovém místě.

Jaromír: Se stranou to bylo tak – já jsem byl komunist, věřil jsem té myšlence. Po únoru čtyřicet osm jsem ale napsal straně dopis a vystoupil jsem.

Paní Jaruška: Mirek měl pak v Dobřanech velké štěstí, že nad ním v Praze držel ochrannou ruku hlavní kádrovák. Jak jen se jmenoval? Bína.

Jaromír: On to byl původně ústavní ošetřovatel, potom sa stal kádrovákem. Poslali ho na mě z Prahy, aby zjistili, co to tam ten krajský výbor provedl a co že já to v Dobřanech tropím. Proseděli jsme spolu tehdy několik hodin. Zjistil jsem, že ví přesně, o čem mluvím, a chápe, co chci. Pomáhal mi pak na ministerstvu zdravotnictví.

Paní Jaruška: Poslal ti tam také prestižní doktory – Laurenta, Hanzlíčka. Bína viděl, že v Dobřanech Mirek udělal opravdu velký kus práce. Taky za pět let neměl dovolenou. A v Jeseníku zrovna tak. Pět let bez dovolené.

Jeseník byla další stanice ve vašem putování za prací?

Jaromír: V Jeseníku jsem zase zachraňoval psychiatrii. Byl jsem vždycky jako hasič. Poslali mě tam, kde hořelo, a v Jeseníku byl chaos a hrozné průšvihy. Situace pro oficiální kruhy vyvrcholila tehdy, když tam přijel jako ministerský host indický velvyslanec a tamější anglicky mluvící kuchař – „English speaking“ osoby byly v těch dobách vzácností – mu nekontrolovatelně vyzvonil, jak je to tady s tím socialistickým Československem. Oddělení se tam tahala o prostory. Mělo je tenkrát dostat oddělení pro léčbu tuberkulózy a já jsem se měl pokusit je zachránit pro psychiatrii. Slíbili mi, že si pak budu moci vybrat, kde budu chtít pracovat.

Paní Jaruška: Když jsme se stěhovali, říkala jsem si – co pro tu psychiatrii ještě neuděláme. Osmítýdenní syn měl k tomu ještě oboustranný zánět středního ucha s velice komplikovaným průběhem.

Jaromír: V Jeseníku se mi podařilo uspořádat první psychiatrický kongres s mezinárodní účastí. Člověka, který to měl schvalovat, jsem pozval do Jeseníku. Napřed jsem ho důkladně opil, ráno jsem mu pak dal udělat všechny možné masáže a koupele ... no a on to schválil. Byla to v druhé polovině padesátých let velká akce. V Jeseníku jsem tehdy také založil tradici psychofarmakologických dnů, ke kterým se později přidaly i psychoterapeutické dny.

Paní Jaruška: Když později měla naše Eva jít už na gymnázium, Mirek mi sdělil, že půjde do léčebny v Salské. Pracovně to pro něj bylo lákavé, já jsem mu ale řekla, že tentokrát se do žádné Tramtárie namouduší nestěhuju.

„V Dobřanech jsem to převrátil úplně naruby. Lékařům jsem vrátil důstojnost a prestiž jejich stavu. Tenkrát jsem začal velice bojovat za psychology a za jejich místo v psychiatrických léčebnách.“

Sadská není moc velké město.

Paní Jaruška: Nakonec jsme šli do Prahy, do Bohnic. To bylo v roce 1960. Velká sláva. Dostal protialkoholní oddělení číslo dvacet šest. To bylo hrozné, samý paragraf. Museli jsme vystoupit z církve, jinak by nás bývali vůbec nepřijali. To mě strašně mrzelo. Zajímalo by mě, z čí hlavy tahle podmínka byla. Byli jsme u církve československé. Dvacet let jsme bydleli v bytě na kraji areálu. V tom parku s obrovskými stromy bylo krásně. Obě děti chodily do školy a já jsem pracovala na pracovní terapii.

Jaromír: V osmašedesátém to nějaký čas vypadalo, že půjdu pracovat někam do elektrických podniků.

Paní Jaruška: Na administrativní budovu vyvěsil černou vlajku a po prověrce přišel o primariát. Nechali ho tam ale pracovat dál, na takové oddělení by hned tak někoho nenašli. Do důchodu ale šel jako sekundář.

Jak vypadala vaše spolupráce s Jaroslavem Skálou?

Jaromír: V době, kdy jsme začínali se SÚRem, jsem Skálu znal už dlouho. Vždycky jsme měli takové zajímavé osudy.

Zajímavé ve smyslu zajímavě podobné?

Jaromír: Ne. Právě zajímavě rozdílné. Skála je úplně jiný. Například v systému práce. Já jsem bohém, kdežto Skála je přísný systematik. Oproti Skálovi jsem hýřil nápady. Měl jsem jich spoustu, nic jsem ale nedokončil. Šel jsem od jedné věci ke druhé, kdežto Skála všechno dělal soustavně.

Jaroslav Skála pochází z Plzně. Věděli jste o sobě během vašich plzeňských začátků?

Jaromír: Věděl jsem o něm jako o někom, kdo se v Praze zabývá alkoholii, nebyli jsme ale v osobním kontaktu. Poprvé jsme se setkali ve vlaku cestou na sympozium o dětské psychologii u Anny Freudové Frankové ve Švýcarsku. Dostal jsem se tam díky svému

plzeňskému šéfovi Stuchlíkovi, poněvadž Stuchlík byl v té době expertem u Spojených národů a mě jako svého sekundáře navrhl na stipendijní pobyt pro mladé psychiatry. Byla to moje první cesta za hranice. Tam jsme se s Jaroslavem poprvé potkali a tam jsme se také poprvé ožrali jako koně.

(Paní Jaruška vypráví příběh o telefonátu ze švýcarské nadace, v němž se z neutrálního Švýcarska hlásil tamější jediný generál – generál Bum...)

Jaromír: To Skála ještě pil.

Kdy jste vlastně vy, bohém, dostal nápad pracovat v alkoholologii?

Jaromír: Kdysi v Plzni jsem pracoval také v protialkoholní poradně. Přišel za mnou jeden kolega a říkal mi, že vede protialkoholní poradnu a že končí. Jestli nechci poradnu převzít po něm. Vydělal bych si nějakou korunu, jinak že to nemá žádnou cenu. Říkal mi: „Pozveš si je, řekneš jim, aby nepili...a pak si je pozveš znovu.“ Když jsem já ale něco dělal, pustil jsem se do toho pořádně a tak, aby to mělo hlavu a patu. A v té poradně jsem si vysloužil také své první ostruhy. Tenkrát jsem si také uvědomil rozsáhlou problematiku alkoholu. Byl a je to problém obrovské šíře. Tenkrát například vzorní pracovníci dostávali za odměnu lahev kořalky.

Kolegové na klinice byli toho názoru, že je zbytečné pokoušet se s alkoholiky něco dělat. Pak se objevila emetinová kúra, v Praze u Myslivečka s ní začal doktor Janda a Skála a do Plzně ji přivezl Vencovský. Já jsem měl ovšem hned zkraje pocit, že problém alkoholu je ještě širší, než aby to spravil jenom emetin.

Jak jste na tom byl s alkoholem vy?

Jaromír: Já? Já jsem v té době abstinovat. Chtěl jsem ukázat, že to zvládnou. Jednou jsme slavili Silvestra v Dobřanech. Všichni byli u nás a já jsem míchal bowli, Zbyněk Havlíček tam něco přidal a povídá: „No, ochut-

„Jednou se Urban vrátil nadšený z Lindau, všude o Lindau mluvil. Pamatuji si dodnes, jak jsem za ním po jedné jeho přednášce šel a řekl jsem mu: „Tvůj osud přišel za tebou, Eduarde!“ Se Skálou nás totiž napadlo, že by bylo dobré udělat takové české Lindau, a Eduard byl přesně ten, koho jsme hledali do party.“

„V Jeseníku se mi podařilo uspořádat první psychiatrický kongres s mezinárodní účastí. Byla to v druhé polovině padesátých let velká akce. V Jeseníku jsem tehdy také založil tradici psychofarmakologických dnů, ke kterým se později přidaly i psychoterapeutické dny.“

nej přece, jaké to je!“ Tak jsem abstinenci porušil.

(Paní Jaruška vypráví silvestrovskou příhodu o rozšlapaném penicilínu v ledu a pak ještě jednu o zvířeti vyjícím v koupelně...)

Jaromír: Býval jsem vždycky nabitý dynamikou. A míval jsem divoké opice.

Začínal jste pod vlivem Vencovského biologické psychiatrie, díky Stuchlíkovi a hlavně Miloši Bondymu jste objevil psychoanalýzu. Jak se vyvíjely vaše zájmy dál?

Jaromír: Měl jsem oproti většině českých psychiatrů jednu výhodu. Bratr Jan byl v Americe a léta jsem od něho dostával německé a francouzské psychoterapeutické časopisy. Anglicky jsem neuměl, byl jsem vždycky odkázán na francouzštinu a němčinu. Žil jsem z těch časopisů a našel v nich své zdroje.

Z těchto zdrojů jste se dozvěděl o Lindau?

Jaromír: Dozvěděl jsem se o tom, co se děje v Lindau, a podařilo se mi dostat se tam. Bratr mi pobyt z Ameriky zaplatil. V Lindau jsem byl vlastně první Čech. Tam jsem pochopil, co je to světová psychiatrie. To ještě Knobloch ani nevěděl, že nějaké Lindau existuje.

Jaký byl váš vztah k němu?

Jaromír: Knobloch zakládá první skupiny ještě u Myslivečka na Karlově náměstí. Byl vlastně jakýmsi předchůdcem SURu. Mysliveček ale nebyl přítelem jeho aktivit. Knobloch prošel psychoanalýzou, potom se ale bál. Nebyl hrdina a naše generace to neměla lehké.

I když byl Knobloch zaměřený na kariéru, musí se nechat, že byl prvním, kdo se nějakým způsobem snažil v dobách nejtěžších o výuku s psychoanalytickým zaměřením.

Psychoanalýza byla tehdy prohlašována za buržoazní pavědu, podobně jako byla za fašismu prohlašována za židobolševickou pseudovědu a měla šanci přežít spíš jen jako soukromá aktivita bez výraznějšího vlivu.

Já sám jsem do cvičné analýzy nevstoupil. I když jsem uvažoval o tom jít k Haasovi. Toho jsem si vážil. Ostatní reprezentanti psychoanalýzy mi ale nijak neimponovali. Dosůžkov byl pro

mě moc podivínský, mluvil špatně česky a z jeho češtiny jsem si dělal legraci. Byl jako poleno. Do Lidových novin jsem tehdy napsal článek, ve kterém jsem dokazoval právě na Dusůžkovovi, že Rus se nikdy nemůže naučit česky.

Jak se na scéně SURu objevil Eduard Urban?

Jaromír: V době, kdy jsem odcházel z Dobřan do Jeseníku, Urban v Dobřanech ještě nebyl, akorát jsme se tam vystřídali. Později jsem ho znal jako někoho, kdo pracuje pro Skálu v Lojovicích. Jednou se vrátil nadšený z Lindau, všude o Lindau mluvil. Pamatuji si dodnes, jak jsem za ním po jedné jeho přednášce šel a řekl jsem mu: „Tvůj osud přišel za tebou, Eduarde!“ Se Skálou nás totiž napadlo, že by bylo dobré udělat takové české Lindau, a Eduard byl přesně ten, koho jsme hledali do party.

Jak vypadaly vaše komunity?

Jaromír: To víte, byli jsme prostě každý úplně jiný. Já jsem byl spíše liberál. Jaroslav nepije a Eduard? Ten zase vždycky hlídal, aby se nám to v komunitách nepárovalo, stejně se to párovalo. Dbal také na úroveň vzdělání. Mojí akvizicí pro SUR byl Jan Vodňanský. Poznal jsem ho v Činoherním klubu. Podobně jako byli Horvai, Buchal nebo Kratochvíl lektory hypnózy, byl Vodňanský neformálním lektorem básnického tvoření.

Paměti – nepaměti, navzdory obavám paní Jarušky zůstává po Jaromíru Rubešovi pověst srozumitelného psychiatra, otevřeného psychoterapeuta, výborného klavíristy a výborného pijáka. Na konec snad jen pár otázek, jako podnět k přemýšlení: copak je to za náhodu, že se podhoubí našeho prvního systematického psychoterapeutického výcviku rozrůstalo na půdě alkoholologie? Odrazilo se to nějak v podobě surovského výcviku?

Zuzana Kovářiková